

JÄMSTÄLLDHET

gör

SKILLNAD

2.0

Stödmaterial för att utveckla ett normkritiskt förhållningsätt
i studie- och yrkesvägledning

MED FINANSIERING FRÅN

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN

INNEHÅLL

Stödmaterial för att utveckla ett normkritiskt förhållningssätt i studie- och yrkesvägledning	3
Målgrupp	3
Innehåll	3
Övergripande jämställdhetsmål	3
Normer och Normkritik	5
Normer	5
Normkritik	5
Varför normkritik i skolan?	6
Skolans styrdokument	6
Skolans uppdrag kring jämställdhet och att motverka stereotypa val	6
Skolinspektionen	8
Stereotypa val av utbildning	8
Forskningsöversikt	11
Sammanfattning	12
Stödmaterial	12
Stöd för kartläggning: Skolledare/Rektor	13
Bryta trender i utbildningsval	13
Stödmaterial	14
Stöd för kartläggning: Lärare och personal	16
Normkritisk vägledning: Hela skolans ansvar	16
Stödmaterial	17
Stöd för kartläggning: Studie- och yrkesvägledare	20
Normkritisk vägledning: Studie- och yrkesvägledare	20
Stödmaterial	21
Litteraturlista	24

STÖDMATERIAL FÖR ATT UTVECKLA ETT NORMKRITISKT FÖRHÅLLNINGSSÄTT I STUDIE- OCH YRKESVÄGLEDNING

Detta material är framtaget på uppdrag av Västra Götalandsregionen som i sin tur har fått uppdraget av Tillväxtverket. I samverkan med Göteborgsregionen (GR) ska det inom området för utbildning skapas aktiviteter med syfte att bryta trender i utbildningsval genom ett normkritiskt förhållningssätt. GR har även fått i uppdrag att komplettera den befintliga plattformen www.syvonline.se med material kring normkritik och vägledning.

MÅLGRUPP

Stödmaterialet vänder sig till studie- och yrkesvägledare, lärare, pedagoger, skolledare samt andra yrkesverksamma inom skolan.

INNEHÅLL

Materialet är tänkt att ge en överblick av området samt fungera som stöd för målgruppen i arbetet med att främja jämställdhet och motverka att könstillhörighet influerar val av studier och yrke. Materialet beskriver därför ett nuläge för utbildningsområdet gällande elevers val av utbildning samt det uppdrag som finns inom skolan för att motverka stereotypa val. Tre olika kartläggningsmaterial har tagits fram inom projektet och presenteras i slutet av materialet.

Syftet med materialet är att det ska kunna användas som grund för kartläggning och analys av verksamheten både för skolledare, studie- och yrkesvägledare och övrig personal på skolan. Det utgör även en sammanställning av aktuella material kring normkritik som gör att arbetet i kollegiet, i klassrummet och i vägledningssamtalen ska kunna utvecklas vidare eller påbörjas omgående, beroende på utgångspunkt.

ÖVERGRIPANDE JÄMSTÄLLDHETSMÅL

Materialet utgår från regeringens övergripande mål för jämställdhet, vilket innebär att kvinnor och män i Sverige ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Målet är uppdelat i sex delmål:

- Jämn fördelning av makt och inflytande
- Ekonomisk jämställdhet
- Jämställd utbildning
- Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet
- Jämställd hälsa
- Mäns våld mot kvinnor ska upphöra.¹

Målen visar den riktning som samhället ska utvecklas mot, samtidigt som de är områden där behovet av fortsatt arbete för jämställdhet är stora. Delmålet kring jämställd utbildning blev ett eget mål 2016 och omfattar hela utbildningskedjan från förskola till högskola. I ett förtydligande lyfts det fram:

”Att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller personlig utveckling handlar om jämställda förutsättningar att utveckla intressen, ambitioner och att nå sin fulla potential utan att hindras av strukturer, fördomar och stereotypa föreställningar utifrån kön. Det finns ett särskilt ansvar inom skolväsendet att främja personlig utveckling.”²

1 <https://www.regeringen.se/artiklar/2017/01/mer-om-jamstalldhetspolitikens-mal/>
(2018-05-29)

2 <https://www.regeringen.se/artiklar/2017/01/mer-om-jamstalldhetspolitikens-mal/> (2018-05-29)

Utgångspunkten är att Sverige har en starkt könsuppdelad arbetsmarknad där elevers val av utbildning både återspeglar och reproducerar strukturer som inte är jämställda.³ Yrken har en tydlig koppling till kön och pojkar och flickors fördelning vid val av gymnasieprogram är ojämn.

Inom ramen för projektet innefattar ordet jämställdhet lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för kvinnor och män.⁴ Det innebär en strävan efter en jämn könsfördelning gällande exempelvis utbildning, på arbetsplatser och i tillgång och representation på olika beslutspositioner i det omgivande samhället. Det statistiska måttet (kvantitativ jämställdhet) för att till exempel könsfördelning vid val av utbildning ska ses som jämställd innebär en fördelning mellan könen på 40–60%.⁵

I enlighet med uppdraget belyser materialet jämställdhet utifrån uppdelningen flicka/pojke. I arbetet med studie- och yrkesvägledning är det viktigt att skapa en inkluderande miljö som innefattar barn och unga som inte identifierar sig enligt den uppdelningen. Diskrimineringslagen förtydligar att ingen ska missgynnas på grund av sitt kön, sin könsidentitet eller sitt könsuttryck. Samma sak gäller även etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.⁶ Det är även viktigt att beakta faktorer utöver kön som inte omfattas av diskrimineringslagen men som påverkar barn och ungas förutsättningar i skolan. Socioekonomisk position utgör ett sådant exempel.⁷ Ett intersektionellt perspektiv kan vara ett stöd för att undersöka hur olika maktordningar påverkar och ofta förstärker varandra.⁸

- 3 SOU 2015:86. *Mål och myndighet. En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken.* (2018-06-21)
- 4 SCB. Rapportnr: 2016:47. *Om kvinnor och män i Västra Götalands län - en statistikbok.*
- 5 SCB. *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2018.* s. 2. https://www.scb.se/contentassets/528dd6d093b64a-38895735f333a89a8a/le0201_2017b18_brx10br1801.pdf (2018-06-29)
- 6 SFS 2008:567. *Diskrimineringslagen.* Stockholm. Kulturdepartementet.
- 7 Se till exempel: *Elever som lämnar skolan i förtid - lärdomar från forskningen för beslutsfattare.* Länk: http://pluginnovation.se/sites/default/files/pdf/sammanfattning_04.pdf (2018-06-21)
- 8 <http://www.jamstall.nu/fakta/intersektionalitet/> (2018-06-19)

"Jag säger till mina barnbarn att de ska dejta nördiga killar, för de kan kanske bli nästa Mark Zuckerberg. (...)"

"Bättre vore väl att uppmuntra DEM att vara den där nörd i skolan, så att DE kan bli nästa framgångsrika uppfinnare!"
- Mark Zuckerberg

NORMER OCH NORMKRITIK

NORMER

Normer är både osynliga och synliga regler som påverkar bland annat beteenden och åsikter. Normer är det som tas för givet och som påverkar språkbruk, värderingar och vårt förhållande till andra människor i samhället och i omgivningen. Det som betraktas som "normalt" är det som passar in med vår uppfattning och det som avviker utgör på så vis en normavvikelse.

Normer kan begränsa såväl individer som grupper. De upprätthåller skillnader mellan grupper och definierar det som binder samman en grupp. Det kan också handla om förväntningar på ett visst beteende. Till exempel vad som är typiskt för en man eller en kvinna och det beteende en viss person förväntas ha utifrån detta stereotypa antagande – eller för den delen att alla definierar sig som antingen kvinna eller man. Avvikelser från normen leder ofta till negativa sanktioner i någon form. Det kan vara en känsla av att inte passa in, skam, skuld men även exkludering och stigmatisering. Normer skapar både det normala och det avvikande där tolkningsföreträdet oftast ligger hos den som är del av normen.⁹

NORMKRITIK

Normkritik innebär ett förhållningssätt som granskar det som tas för givet för att skapa mer jämställda och jämlika förutsättningar. Det handlar om att synliggöra normer och utveckla en medvetenhet om hur de påverkar en själv och riskerar påverka andra. Det innebär att analysera maktförhållanden och individers relation till varandra. Normkritik innebär att lyfta fram vad som ingår i det normala och det som avviker men inte för att kompensera avvikelser utan för att möjliggöra variation. Det handlar om att belysa och analysera strukturer som begränsar för att ge fler alternativ.¹⁰

9 <http://www.jamstall.nu/wp-content/uploads/2014/01/Normkritik-pdf.pdf>
(2018-06-15)

10 Ibid.

VARFÖR NORMKRITIK I SKOLAN?

Med normkritik som pedagogiskt verktyg ges personal i skolan möjlighet att arbeta för att främja jämställdhet och motverka stereotypa val. Detta genom att synliggöra mönster, analysera elevers val, diskutera och lyfta fram strukturer som påverkar hur val görs och möjligheter att erbjuda fler perspektiv. Det handlar om att utveckla en medvetenhet om vilka normer som skolan riskerar att reproducera och normer som skolans personal upprätthåller och/eller själva omedvetet för vidare.¹¹

Den inledande delen av materialet handlar om att förtydliga det uppdrag som finns inom skola gällande uppdraget att främja jämställdhet och jämlikhet och motverka stereotypa val. Efter det följer ett avsnitt med syfte att belysa de stereotypa val som görs och ge en aktuell bild över hur det ser ut gällande elevers utbildningsval. Sedan följer ett stycke som berör normkritik och studie- och yrkesvägledning och forskning samt metoder inom området.

SKOLANS STYRDOKUMENT

Skolans styrdokument reglerar verksamheten inom området och består av skollag, förordningar, läroplan och kursplaner. Utöver dessa tillkommer allmänna råd som förtydligar och ger rekommendationer kring hur författningar inom skolan bör tillämpas. Lagar som också påverkar skolans verksamhet är exempelvis diskrimineringslagen.

Styrdokumenterna är något alla verksamma inom skolan måste förhålla sig till och är även det som ytterst reglerar deras verksamhet. Läroplanerna beskriver skolans värdegrund, uppdrag, mål samt riktlinjer och ska följas av alla verksamheter som omfattas av dem.¹²

SKOLANS UPPDRAG KRING JÄMSTÄLLDHET OCH ATT MOTVERKA STEREOTYPA VAL

Läroplanerna varierar mellan de olika skolformerna men har haft liknande skrivelser när det kommer till att främja jämställdhet och att motverka stereotypa val. Den 1 juli 2018 förändras läroplanen för grundskolan där formuleringar i *Kap 1. Skolans värdegrund och uppdrag* och *Kap 2. Övergripande mål och riktlinjer* uppdateras.¹³ Den nya skrivelsen skiljer sig i det att ett tydligare fokus nu ligger på skolans organisation av utbildning samt ansvar för att främja jämställdhet. Förändringarna omfattar grundskolan, grundsärskolan, sameskolan samt specialskolans läroplaner. Gällande rätten till en likvärdig utbildning framträder skillnaden tydligt:

Skrivelse från 1 juli 2018:

”Skolan ska aktivt och medvetet främja elevernas lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Skolan har också ett ansvar för att motverka könsmönster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling. Hur skolan organiserar utbildningen, hur eleverna blir bemötta samt vilka krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma deras uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan ska därför organisera utbildningen så att eleverna möts och arbetar tillsammans, samt prövar och utvecklar sin förmåga och sina intressen, men samma möjlighet och på lika villkor oberoende av könstillhörighet.”¹⁴

Skrivelse fram till 30 juni 2018:

”Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras mönster av vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmönster.”¹⁵

11 Ibid.

12 <https://www.skolverket.se/regelverk/laroplaner-1.147973> (2018-06-15)

13 https://www.skolverket.se/download/18.6011fe501629fd150a27d00/1529335972156/Lgr11_Del1_och_2_Jamstalldhet.pdf (2018-08-30)

14 <https://skolfs-service.skolverket.se/api/v1/download/and-ringsforfattning/2018:8> s.2. (2018-06-21)

15 Skolverket (2017). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. s.8.

Läroplanerna för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan har kvar sina tidigare skrivelser vilka formulerar uppdraget mer kortfattat:

”Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna ska uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt.”¹⁶

Ytterligare ett område som uppdateras i läroplanen för grundskolan rör *Rättigheter och skyldigheter* där skolans uppdrag förtydligas enligt följande:

”Skolan ska verka för jämställdhet. Skolan ska därmed gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för alla människor, oberoende av könstillhörighet. I enlighet med grundläggande värden ska skolan också främja interaktion mellan eleverna oberoende av könstillhörighet. Genom utbildningen ska eleverna utveckla en förståelse av hur olika uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmönster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor.”¹⁷

Ansvar knyts i läroplanerna till hela skolans personal och bryts ner i mål för skolan och därefter riktlinjer kopplat till olika professioner. Skolans mål är att eleverna ska kunna granska valmöjligheter och ta ställning kring sin egen framtid. Eleverna ska utveckla kännedom om arbetslivets villkor med möjlighet till fortsatt arbete eller praktik. De ska också självständigt kunna ta ställning till fortsatt studie- och yrkesinriktning baserat på samlade erfarenheter. Alla som arbetar i skolan ska bidra till att elevers studie- och yrkesval inte begränsas av kön eller av social eller kulturell bakgrund.¹⁸ Den uppdaterade läroplanen för grundskolan har även i riktlinjerna formulerat att all personal ska bidra till att skolan präglas av jämställdhet och att lärare i sin yrkesroll ska synliggöra och diskutera hur olika uppfattningar samt könsmönster kan påverka och begränsa olika val.¹⁹

Skolverkets allmänna råd för studie- och yrkesvägledning behandlar kopplingen till andra områden och vänder sig till huvudmän, rektorer, lärare och studie- och yrkesvägledare. Råden syftar till att påverka i en viss riktning och är en rekommendation kring hur verksamma inom skolan bör arbeta för att efterleva skolans regelverk. Rektor är den som leder och fördelar arbetet med studie- och yrkesvägledning vid sin enhet och har ett ansvar för att säkerställa att personalen har relevant kunskap kring att förebygga stereotypa val. Rektor bör:

”Se till att personalen på skolan har kunskaper om och förståelse för hur kön samt social och kulturell bakgrund påverkar elevernas studie- och yrkesval samt att de har kunskaper om hur elevernas föreställningar om utbildning och yrken kan utmanas.”²⁰

De allmänna råden utvecklar ansvaret med att lyfta fram vikten av kunskap kring de faktorer som styr elevers val vad gäller både utbildningsvägar och branscher. Socioekonomiska förutsättningar, kulturell bakgrund och kön påverkar men även elevernas föreställningar kopplat till dessa områden bedöms som viktiga utgångspunkter att känna till och arbeta med. Genom undervisningen bör läraren utmana och problematisera traditionella föreställningar för att genom det kunna vidga perspektiv och erbjuda alternativ. Studie- och yrkesvägledaren bör också arbeta med att se till att även vägledningssamtalen utmanar dessa traditionella föreställningar kopplat till socioekonomisk och kulturell bakgrund samt kön.

16 Skolverket (2017). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* (2017). s 6.

17 <https://skolfs-service.skolverket.se/api/v1/download/andningsforfattning/2018:8> s. 3. (2018-06-25)

18 Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. s. 13-14.

Skolverket (2017). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. s. 17. Skolverket (2013). *Läroplan för gymnasiesärskolan*. s. 6.

19 <https://skolfs-service.skolverket.se/api/v1/download/andningsforfattning/2018:8> s. 4. (2018-06-21)

20 Skolverket (2013). *Allmänna råd. Arbeta med studie- och yrkesvägledning*, s. 20.

SKOLINSPEKTIONEN

Historiskt har frågan kring vägledning prioriterats lågt i skolvärlden och även då mål formulerats i styrdokument, eller vikten av dessa lyfts fram i allmänna råd, har uppföljningen ofta varit bristfällig och sällan inkluderad i det systematiska kvalitetsarbetet med mer än någon enstaka fråga. Den forskning som under åren genomförts i skolan indikerar att vägledning utformas olika och varierar mellan kommuner och huvudmän samt att tillgången till en vägledare inte alltid tillgodoses.²¹

Inom området för studie- och yrkesvägledning genomförde Skolinspektionen 2013 en tematisk kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledning i grundskolan. En genomgående slutsats kring de 34 kommunala skolor som utgjorde grund för granskningen pekar på att bristen av det som definieras som aktiv styrning innebär att eleverna ofta inte får den studie- och yrkesvägledning de har rätt till.²² Ytterligare en effekt av att kompetensområdet kring studie- och yrkesvägledning lämnas åt sitt eget öde är att eleverna inte förbereds inför ett kommande arbetsliv och att tillfälliga insatser inte utvecklar elevernas valkompetens. Det leder till att det ofta bara blir ett konstaterande av att sociala mönster reproduceras vid val av både utbildning och prestationer i skolan. I Skolinspektionens kvalitetsgranskning beskrivs även att målet om att motverka social reproduktion inte har varit något som grundskolans vägledare prioriterat.

”Tillspetsat skulle det kunna uttryckas som att skolor som inte förbereder eleverna kontinuerligt för att hantera valsituationer, bidrar till att eleverna blir mer passiva än aktiva. Därmed blir eleverna också mer sårbara. Risken för att sociala mönster reproduceras i elevernas gymnasieval och livsval ökar när skolan inte förberett dem att ta ansvar för sin egen framtid.”²³

Granskningen konstaterar att elevers val begränsas av flera faktorer. Eftersom effekter av stereotypa val, kön och social påverkan löper genom hela utbildningskedjan lyfter Skolinspektionen att det krävs en aktiv styrning med långsiktiga mål gällande arbetet med studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvarsområde. Det konstateras att:

”Skillnader i pojkars och flickors gymnasieval och mellan elever från olika sociala grupper uppstår inte i ett kulturellt vakuum. Mönster som reproducerats under lång tid är svåra att bryta och påverkar i hög grad individers värderingar, handlande och val. Då räcker det inte att skolan förmedlar, eller tror att den förmedlar, till elever att allt är möjligt för dem. Enskilda individers värderingar, drömmar och val kommer alltid att påverkas av den kulturella kontext de är del i.”²⁴

Med Skolinspektionens granskning som stöd finns belägg för att yrkesgrupper inom skolan bör kunna bidra till en förändring på sikt där ett normkritiskt förhållningssätt kan vara ett verktyg för att göra skillnad.

STEREOTYPA VAL AV UTBILDNING

Ett flertal olika utredningar inom områden kring jämställdhet samt kring ungdomars val av utbildning, konstaterar att studieval ofta är stereotypa. Det betyder att det finns tydliga mönster kring vilka yrken och utbildningar kvinnor respektive män väljer eller väljer bort.²⁵ I en statistikbok från 2016 konstateras att utvecklingen inom vissa områden i Västra Götalandsregionen gått framåt men inom andra stagnerat eller gått tillbaka. Studie- och yrkesval lyfts fram som ett av de områden som fortsatt präglas av traditionella könsrollsmönster och det återspeglas inom gymnasieskolan, vilken är tydligt könsuppdelad mellan olika program.²⁶ Samma slutsats bekräftas av Skolverket som på nationell nivå årsvis samlar in och analyserar statistik för svensk skola. Myndigheten sammanställer statistik kring val av program och över betyg- och examensnivå

21 Se exempelvis: Lundahl (2010), Skolinspektionen 2013:5 (2013), Lovén (2015) för mer information.

22 Skolinspektionen. *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan*. Rapportnr 2013:5 (2013)

23 Ibid, s. 24.

24 Ibid, s. 27.

25 Se exempelvis *Delegation för jämställdhet i skolan*. Dir. 2008:75 för mer information.

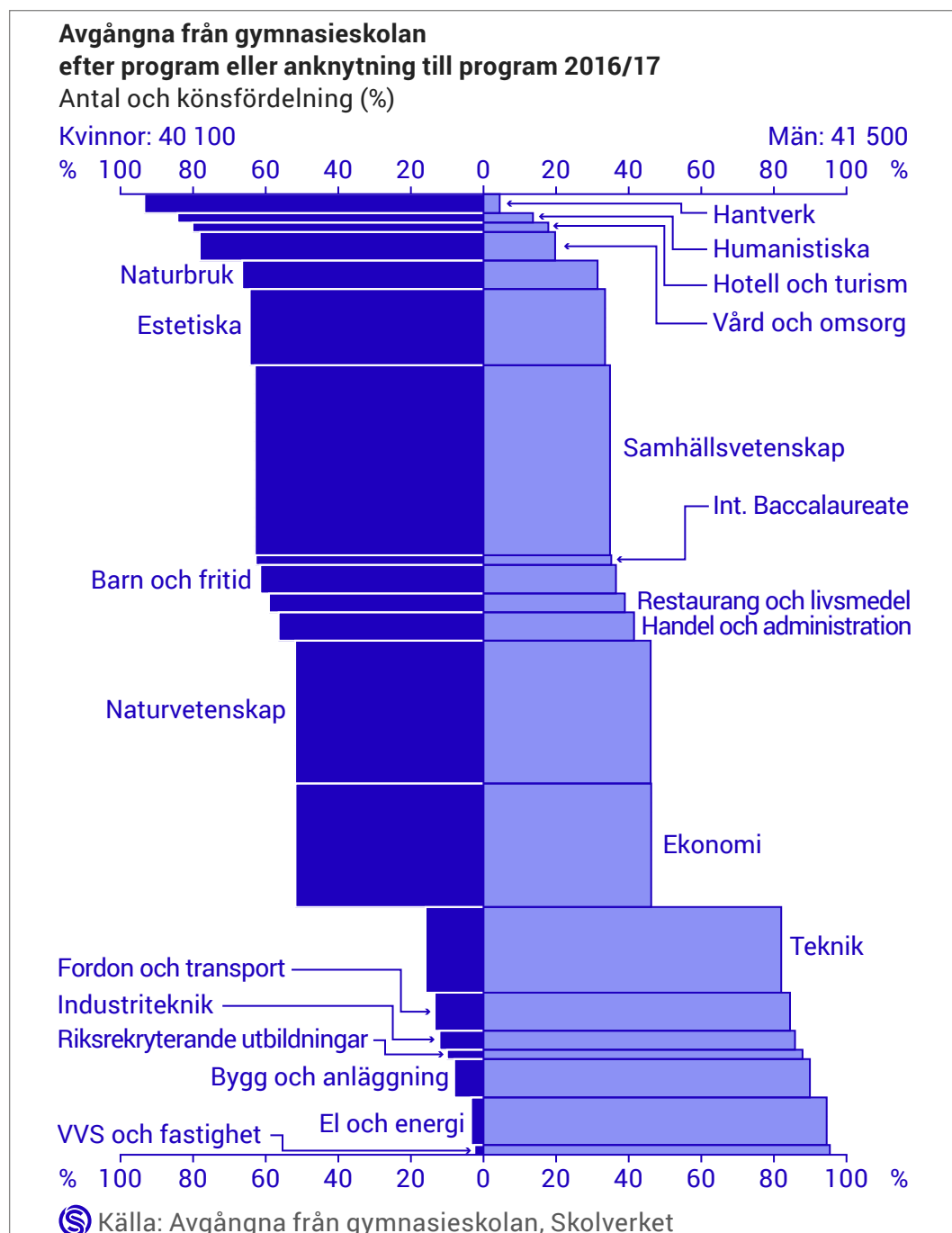
26 SCB (2016). *Om kvinnor och män i Västra Götalands län - en statistikbok*. Rapportnr 2016:47. Jämför s. 1 samt s. 17.

samt etablering på arbetsmarknaden. Skolverket konstaterar en trögrörlighet när det kommer till val av utbildning och prestationer i skolan.²⁷

Statistiska centralbyrån (SCB) sammanställer vartannat år statistik kring jämställdhet i Sverige i skriften *På tal om kvinnor och män. En lathund för jämställdhet*. I den statistik som berör gymnasiet illustrerar bilden nedan könsfördelning per program för de elever som lämnade gymnasieskolan 2016/2017.²⁸

27 Se exempelvis Skolverket (2017). *Beskrivande Data 2016*. s. 89, 93, 96, 100-101.

28 SCB (2018). *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2018*. s. 38. https://www.scb.se/contentassets/528dd6d093b64a-38895735f333a89a8a/le0201_2017b18_br_x10br1801.pdf

Bildkälla: https://www.scb.se/contentassets/528dd6d093b64a38895735f333a89a8a/le0201_2017b18_br_x10br1801.pdf (sid 38) Hämtat 2018-08-27.

Endast fyra nationella program bedöms nå en jämn könsfördelning och de utgörs av restaurang- och livsmedel, handel och administration samt ekonomi- och naturprogrammen. Andel pojkar som läser på yrkesprogram och introduktionsprogram är något

fler än flickor, vilka i högre grad väljer de högskoleförberedande programmen. Flickor har generellt högre betyg och når en gymnasieexamen i något högre utsträckning. En bieffekt av att fler flickor väljer utbildningar som kräver högre studier är att de på grund av en längre studieperiod kommer in senare på arbetsmarknaden än pojkar som väljer yrkesprogram.²⁹ Flickor väljer även i högre utsträckning yrken med lägre lön, ofta inom offentlig sektor, medan pojkar söker sig till yrken med både högre lön och status. Inom offentlig sektor arbetar fortfarande kvinnor i högre utsträckning än män. Däremot har könsfördelningen utjämnats något i det som tidigare i huvudsak var mansdominerande yrken och även inom den privata sektorn.³⁰

Myndigheten för yrkeshögskolan bedriver eftergymnasiala utbildningar som är ett till tre år långa. Myndigheten sammanställer och publiceras årsvis statistik och redogör då bland annat för könsfördelning kring vilka utbildningar som söks samt examensgrad. I årsrapporten från 2018 konstateras att antalet sökanden är relativt jämnt fördelat mellan könen men att det finns en tydlig uppdelning i de utbildningar som söks. Inom kultur, media och design samt pedagogik (sedan trafikläroutbildningen tillkom) är fördelningen mellan könen relativt jämn. Fem områden definieras som mycket ojämna och de är:

- Hälsa- och sjukvård samt socialt arbete (91 % kvinnor)
- Ekonomi, administration och försäljning (76 % kvinnor)
- Data/IT, Samhällsbyggnad och byggt teknik samt Teknik och tillverkning (74–80 % män).³¹

Det som också konstateras är att denna fördelning varit ojämn sedan starten 2007. Statistiken belyser att kvinnor har en något högre examensgrad än män och att något fler kvinnor söker yrkeshögskoleutbildning generellt. Det konstateras att:

”Kvinnor hade generellt sett en högre utbildningsnivå än män. Inom nästan alla stora grupperingar efter utbildningsområde, åldersgrupp och kön var det en högre andel kvinnor än män som hade genomgått en eftergymnasial utbildning på minst tre år före yrkeshögskoleutbildningen.”³²

Universitets- och högskolerådet (UHR) granskade 2016 regeringsuppdraget att kartlägga och analysera breddad rekrytering och breddat deltagande vid högre studier. Bakgrunden till regeringsuppdraget är att högre utbildning har ett ansvar för att verka för att samhällets mångfald även ska synas på högskolor runt om i landet. UHR konstaterar att snedrekryteringen till högre studier består och har inte nämnvärt förändrats de senaste tio åren. Rapporten lyfter fram att könstillhörighet, skillnad mellan stad och landsbygd, utländsk bakgrund, skillnad i religion, funktionsvariation och sexuell läggning fortsatt påverkar övergång till högskolan. Det konstateras att:

”Elevernas gymnasie- och högskoleval påverkas också av vilket kön de har. Här har skolan en viktig kompensatorisk roll. I arbetet med breddad rekrytering är det därför viktigt att lyfta fram lärarnas och studie- och yrkesvägledarnas betydelse när det gäller att motverka begränsningar i möjliga utbildningsval utifrån elevernas bakgrund och att bryta stereotypa yrkes- och studieval.”³³

De flesta lärosäten har kartlagt studenter utifrån kön och social bakgrund men det konstateras att kunskapen inte används i ett förebyggande syfte. De insatser som görs är stereotypa och behöver breddas. Granskningen bekräftar till stor del resultat som Skolinspektionen lyfter fram i sin kvalitetsgranskning av grundskolan 2013.

29 Se till exempel SCB (2018). *Hur gick det för eleverna som var obehöriga för gymnasieskolan?*

30 Se till exempel SOU 2014:81. *Yrke, karriär och lön. Kvinnors och mäns olika villkor på den svenska arbetsmarknaden.*

31 Myndigheten för Yrkes- högskolan (2018). *Statistisk årsrapport*

32 Ibid, s. 18.

33 UHR (2016). *Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper?* s. 22.

FORSKNINGSÖVERSIKT

För att studie- och yrkesvägledande insatser ska få önskat genomslag och motverka att val görs baserat på stereotypa uppfattningar om identiteter och yrken behöver den som arbetar i vägledande position ha en förståelse för normkritikens huvudsakliga syfte. Det handlar inte bara om att granska skolmiljön och elevers uppfattningar, utan även om att arbeta med sig själv samt de normer som präglar och har präglat en. Genom detta normkritiska förhållningssätt skapas möjligheter att motverka reproduktion av befintliga strukturer, vilket skolans styrdokument lyfter fram som ett viktigt uppdrag.

En förutsättning för förändring är att utveckla en medvetenhet om sociala mekanismers påverkan, både på den som vägleder och den som vägleds. I boken *Att bana vägen mot framtiden* betonas att en större insikt om habitus hos vägledare är ett steg mot en vägledning som kan utveckla en begränsad handlingshorisont, vilken kan finnas hos vissa elever. Att utveckla ett samarbete mellan studie- och yrkesvägledare och skolpersonal för att gemensamt minska påverkan av kön och social bakgrund bedöms också viktigt, inte minst för att motverka en reproduktion av befintliga strukturer.³⁴

I boken *Identitet* lyfter författarna fram att vår egna identitet påverkar vad vi uppmärksammar hos en annan människa och därmed vilka egenskaper vi tilldelar denna person.³⁵ Liknande resonemang förs i boken *Coaching* som förklarar att varken människosyn eller attityder hos vägledaren om den vägledde behöver uttryckas explicit. Dessa outtalade antaganden präglar de sätt som den coachande möter den som tar emot coachingen.³⁶

I boken *Tala om yrkeslivet* beskriver författarna Wikstrand och Lindberg att det som påverkat metodutvecklingen inom studie- och yrkesvägledningens profession till stor del inspirerats av de mer psykologiskt inriktade teorierna – de som kan grupperas in i vägledningsteorier. Wikstrand och Lindberg beskriver att det ofta är samtal som vägledare ser som sitt främsta expertområde.³⁷ I boken lyfts det fram att vägledande insatser i form av samtal hör till det som är definierat som vägledning i snäv bemärkelse inom kompetensområdet. I artikeln *Yrkesval och det personliga intressets betydelse* belyser författarna att en viktig del i studie- och yrkesvägledarnas etiska regler kring vägledning är att vägledare ska förhålla sig neutrala och objektiva till den sökande och dennes vilja.³⁸ I artikeln framkommer att denna neutralitet kan tolkas som att vägledarna inte ska fråga om elevernas sociala bakgrund, eller om vad vårdnadshavarna gör. Istället utgår vägledare snarare från individens intresse, som blir ett neutralt sätt att få insikt i vad den vägledde skulle vilja göra i framtiden. I och med att de som vägleds uttrycker intresse för något som de redan känner till, finns risk för reproduktion av exempelvis kön och klass. Orsaken till detta är att intressen till stor del formas i närmiljö och på så vis kan vara begränsade.

Författarna Hedenius, Ulfsson, Eriksson, Wikstrand och Backman lyfter i *Yrkesbeskrivningar för vägledning – en fråga om individers fria val eller arbetskraftens selektion?* fram att vägledare bör vara medvetna om sina egna föreställningar kring arbeten och yrken. Detta eftersom vägledares nyttjande av yrkesbeskrivningar och hur dessa är utformade annars kan riskera att skapa en reproducerande kraft.³⁹ Artikeln belyser även svårigheten med att skriva könsneutrala arbetsbeskrivningar eftersom risken att reproducera könsstereotyper är hög även för dem som skriver dessa.⁴⁰

Historiskt har svensk forskning inom vägledningsområdet fokuserat mer på individers val och strukturella karriärmönster och i mindre utsträckning på vägledarens påverkan i vägledningsprocessen.⁴¹ Internationell forskning kring möten mellan vägledare och vägledad är dock något mer utforskad, även om betydelsen av kulturell bakgrund och kön i vägledningssammanhang först nyligen fått mer uppmärksamhet. Detta styrks i avhandlingen *Vägar till förståelse. Andraspråkstalare i samtal med en*

- 34 Lundahl (2010). *Karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv*. Se t.ex. kap 3, kap 5.
- 35 Hammarén, N., Johansson, T (2009), *Identitet*, s. 7.
- 36 Gjerde (2004). *Coaching*, s. 119.
- 37 Lindberg, M. & Wikstrand, F. (2016) *Tala om yrkeslivet*.
- 38 Hedenius, A. och Wikstrand, F. (2015). *Yrkesval och det personliga intressets betydelse*.
Samt: *Etisk deklaration för vägledare*, nås via:
<http://www.vagledarforeningen.se/wp-content/uploads/2016/12/SVF-Etisk-deklaration-2017.pdf>
(2018-08-30)
- 39 Hedenius, Ulfsson, Eriksson, Wikstrand och Backman (2015) s. 131 samt Lovén (2015), Kap 12: Att använda yrkesbeskrivningar i vägledning, s. 250 och s. 255-256.
- 40 Lindberg, M. & Wikstrand, F. (2016) *Tala om yrkeslivet*.
- 41 Lundahl (2010).

studie- och yrkesvägledare från 2013. Där framkommer att svensk forskning kring vägledning med ett tydligt interkulturellt perspektiv, eller med fokus mot integrationsfrågor är begränsad. Författaren menar att det troligtvis beror på det relativa ointresse som kommuner och huvudmän visar vägledningsområdet i jämförelse med t.ex. undervisningsområdet.⁴² Denna slutsats kom även Skolinspektionen fram till i sin kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledning i grundskolan från 2013. Skolinspektionen konstaterar i granskningen att personal i skolan behöver utveckla kunskap kring socialt reproducerande mönster för att därigenom kunna motverka stereotypa val kopplade till kön samt social och kulturell bakgrund.⁴³

42 Sheikhi (2013). *Vägar till förståelse. Andraspråkstalare i samtal med en studie- och yrkesvägledare*. s. 10.

43 Skolinspektionen 2013:5 (2013)

44 Studie- och yrkesvägledare eller annan vuxen i vägledande position inom t.ex. skolan.

SAMMANFATTNING

Såväl statistik som forskning visar att elevers val av utbildning ofta är stereotyp och att dessa val på sikt bidrar till en fortsatt könsuppdelad arbetsmarknad. Skolans styrdokument och de allmänna råden kring studie- och yrkesvägledning pekar på det ansvar som skolledare, lärare och studie- och yrkesvägledare har gällande att arbeta för en förändring. Forskning inom området visar att det finns risk för att personer i vägledande ställning omedvetet kan bidra till att upprätthålla normer kring val av utbildning. Det handlar därför om att utveckla en medvetenhet kring sitt egna förhållningssätt men också en förståelse för de normer och värderingar som omedvetet riskerar ingå i den egna yrkespraktiken.

STÖDMATERIAL

En förutsättning för att normkritiska studie- och yrkesvägledande metoder ska få önskat genomslag, och motverka stereotypa uppfattningar om identiteter och yrken, är att vägledaren⁴⁴ själv har förståelse för normkritikens huvudsakliga syfte. Det innebär att dels granska skolmiljön och elevers uppfattningar om samhället och yrken, men också sig själv i rollen som studie- och yrkesvägledare eller lärare samt de normer som präglar en.

Stödmaterial som presenteras på nästkommande sidor har ett huvudsakligt fokus – att stötta verksamheter i arbetet med att påbörja eller fortsatt utveckla arbetet kring normkritik och vägledning för att främja jämställdhet. Det handlar om att samla olika typer av tillgängligt analysstöd men också att erbjuda och visa på material för kompetensutveckling. Syftet är att det ska vara enkelt att hitta material som håller kvalitet och som kan bidra till utveckling somagnar både verksamhet och profession.

Genom att arbeta förebyggande i skolan ges möjlighet att uppfylla det som skollagen uttrycker är ett mål för verksamheten – att främja att val av utbildning och yrke inte baseras på stereotypa föreställningar om kön.

Stöd för kartläggning:

Skolledare/Rektor

BRYTA TRENDER I UTBILDNINGSVÄL

En grund i arbetet med normkritik är att kartlägga skolans tillgängliga resultat och analysera resultaten i verksamheten utifrån uppdraget att motverka att stereotypa val begränsas av exempelvis kön, social eller kulturell bakgrund.

Denna mer formella kartläggning kan utgöra ett samtalsunderlag i arbetet med personalgruppen kring normer och begränsande strukturer i skolan. Kartläggningen kan även utgöra ett kompletterande underlag till huvudman gällande skolans kompensatoriska uppdrag om begränsande strukturer kan identifieras i verksamheten.

En viktig del i analysen är att utgå både från formella resultat men även att ta stöd i material som vänder sig till elever. Genom att analysera och utgå från deras upplevelse av exempelvis arbete med normer och värderingar ges ytterligare dimensioner kring vad verksamheten lyckas med och utvecklingsområden som identifieras.

Formella Resultat: Skolverket, elevuppföljningssystem i Göteborgsregionen samt övrig statistik.

- Hur ser de formella resultaten ut i ämnen/kurser/nationella prov?
- Hur ser den formella behörigheten till gymnasiet ut?
- Hur många elever som lämnat grundskolan fullföljer gymnasiet inom tre år?
- Hur många elever lämnar gymnasiet med en gymnasieexamen/studiebevis eller gymnasieintyg?
- Finns det variationer i resultat mellan olika grupper av elever, t.ex flickor och pojkar? Vilka analyser kan göras utifrån dessa variationer och vilka skillnader kan identifieras?

Skolverkets (Skolinspektionens) enkät samt regional enkät (GR): Enkätfrågor som vänder sig till elever, personal och vårdnadshavare i utvalda stadier i skolan.

- Uppföljning av trygghet, värdegrundsarbete, inflytande och trivsel
- Uppföljning av val till gymnasiet
- Vilka utbildningar på gymnasiet söker era ungdomar?
- Hur många elever byter gymnasieprogram under sin utbildning på gymnasiet?
- Vilka utbildningar eller sysselsättning väljer eleverna efter gymnasiet?
- Finns det variationer i resultat mellan olika grupper av elever, t.ex flickor och pojkar? Vilka analyser kan göras utifrån dessa variationer och vilka skillnader kan identifieras?

STÖDMATERIAL

Skolverket: *Skolutveckling för likvärdighet i utbildningen*

Skollagen slår fast att skolan har ett kompensatoriskt uppdrag i att utjämna elevers olika förutsättningar och bakgrund samt att utbildningen ska vara likvärdig. Skolverket samlar på denna sida analysverktyg samt möjliga stöd för fortsatt arbete. Länk: <https://www.skolverket.se/temasidor/starka-likvardigheten-i-utbildningen> (2018-06-25)

Skolverket: *Jämförelsetal*

Ger en samlad bild av statistik kring skola och resultat på kommunnivå (huvudman). Kan utgöra ett analysverktyg för enhetens resultat. Länk: <http://www.jmfal.artisan.se/default.aspx> (2018-06-25)

Skolverket: *Siris*

Samlar statistik och resultat från skolverket samt skolinspektionen på kommun och enhetsnivå. Kan utgöra ett analysverktyg för enhetens resultat och värdegrundsarbete. Länk: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokA&vform=11&kommun=&hman=&one=&one=&ar=senaste&flik=s> (2018-06-25)

Skolverket: *Salsa*

Skolverkets syfte med Salsa är att synliggöra faktorer som skolan inte kan påverka men som har betydelse för betygsresultatet. I första hand är verktyget tänkt att användas av till exempel rektorer och lärare och då som ett verktyg för att analysera och reflektera över sina resultat. Det blir ett komplement till informationen som skolan själv kan ta fram och kan utgöra ett underlag i analys och diskussioner kring skolors resultat. Länk: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/om-skolverkets-statistik/salsa-statistisk-modell> (2018-06-25)

Skolverket: *Statistik och utvärdering*

Skolverkets samlade sida för nationell och internationell statistik gällande skolområdet samt per skolform. Länk: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/om-skolverkets-statistik/om-statistiken-per-skolform> (2018-06-25)

Skolverket: *Statistik om vad elever gör efter avslutad skolgång*

Skolverkets samlade sida för statistik gällande vad elever gör efter avslutad skolgång samt etablering på arbetsmarknaden. Länk: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/om-skolverkets-statistik/statistik-om-efter-skolan-etableringsstatus> (2018-06-25)

SKL: *Kolada*

Kommun- och landstingsdatabas för nyckeltal kring skolverksamhet Länk: <https://www.kolada.se> (2018-06-25)

Skolinspektionen: *Beslut och rapporter*

Tillsyns- och granskningsbeslut, Skolans elevenkät, anmälningsärenden samt omrättning av nationella prov presenteras på denna sida. Även publikationer, handlingar och andra beslut återfinns här. Länk: <https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/> (2018-06-25)

GR: Gymnasierapporten 2017

Syftet är att sprida kunskap om gymnasieskolans och vuxenutbildningens utbud (främst yrkesutbildning) samt utgöra underlag för diskussioner.

Länk: [http://grkom.se/download/18.242fd5aa-](http://grkom.se/download/18.242fd5aa-161ce11adb078621/1522731869373/Gymnasie-rapporten_2018.pdf)

[161ce11adb078621/1522731869373/Gymnasie-rapporten_2018.pdf](http://grkom.se/download/18.242fd5aa-161ce11adb078621/1522731869373/Gymnasie-rapporten_2018.pdf) (2018-06-25)

Skolverket. Beskrivande data 2017

Årlig rapport som ger en aktuell och övergripande bild av svensk skola.

Länk: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3953> (2018-08-30)

Skolverket: Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolor och skillnad mellan skolor

En kvantitativ studie över tid i slutet av grundskolan som visar på familjebakgrundens betydelse för skolresultat.

Länk: [https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5d-](https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5d-fee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3927.pdf?k=3927)

[fee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3927.pdf?k=3927](https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5d-fee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3927.pdf?k=3927) (2018-06-25)

Skolinspektionen: Skolenkäten

Samlad information gällande enkätens struktur samt länk till Skolverkets sida *Välja skola* samt till statistiken som presenteras i SIRIS.

Länk: <https://skolinspektionen.se/skolenkaten> (2018-06-25)

GR: Regiongemensam skolenkät

Sammanställning över de regiongemensamma enkäter som genomförst inom GR sedan 2011.

Länk: [https://www.grkom.se/toppmenyn/dettajobbargrmed/skolautbildning/omgrutbildning/utbildningsgruppen/utbildningsgruppen/utbildningsgrup-](https://www.grkom.se/toppmenyn/dettajobbargrmed/skolautbildning/omgrutbildning/utbildningsgruppen/utbildningsgruppen/utbildningsgrup-penshandlingar/uppfoljningutvarderingutvecklingu3.4.1580a7b011199b8961a80002008.html)

[penshandlingar/uppfoljningutvarderingutvecklingu3.4.1580a7b011199b8961a80002008.html](https://www.grkom.se/toppmenyn/dettajobbargrmed/skolautbildning/omgrutbildning/utbildningsgruppen/utbildningsgruppen/utbildningsgrup-penshandlingar/uppfoljningutvarderingutvecklingu3.4.1580a7b011199b8961a80002008.html) (2018-06-25)

SKL: Öppna Jämförelser 2018, Gymnasiet

Nyckeltal från KOLADA sammanställs och är tänkt att utgöra ett stöd i arbetet med att utveckla gymnasieskolan.

Länk: <https://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7585-622-3.pdf?issuusl=ignore> (2018-06-25)

SKL: Öppna jämförelser 2017, Grundskolan

Centrala nyckeltal sammanställs och är tänkt att utgöra ett stöd i arbetet med att utveckla grundskolan.

Länk: <https://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7585-591-2.pdf?issuusl=ignore> (2018-06-25)

Jämställdhetsmyndigheten: Jämställ.nu

Hemsidan jamstall.nu är en nationell resurs för arbetet med jämställdhet. Den drivs av bland andra Jämställdhetsmyndigheten och Nationella sekretariatet för genusforskning. Sidan är en bra bas för den dem som vill läsa mer om jämställdhet, icke-diskriminering samt intersektionalitet.

Länk: <http://www.jamstall.nu/> (2018-06-25)

Projekt inom GR:

Samsyvv , Syvonline, Jämställdhet gör skillnad

Stöd för kartläggning:

Lärare och personal

NORMKRITISK VÄGLEDNING: HELA SKOLANS ANSVAR

Det framkommer i kartläggningar och forskning att stereotyper val till stor del reproduceras över tid och genom hela utbildningskedjan. För att kunna bryta mönster krävs ett aktivt arbete med normkritik som bör vara integrerat i det dagliga arbetet med eleverna. Lärare, studie- och yrkesvägledare och personal inom skolan behöver bli medvetna om egna normer och värderingar samt ges verktyg kring hur de i det dagliga arbetet med undervisning och i enlighet med skolans värdegrund samt skolans kompensatoriska uppdrag kan arbeta för att främja en normmedvetenhet.

En utgångspunkt för kollegiet kan vara att kartlägga strukturer på skolan (se kartläggning skolledare) och sedan analysera den kunskap som finns om eleverna. Ytterligare en pusselbit kan utgöras av en kartläggning kring kunskap om stereotyper val, vad som görs i verksamheten i nuläget samt eventuella behov av fortbildning. Kartläggningen kan göras genom att använda Skolverkets självskattningsmaterial BRUK samt Skolverkets material som behandlar fortbildning och kunskap kring normer, jämställdhet, värdegrund och studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar.

Under Stödmaterial nedan finns metodmaterial och fortbildningsmaterial som riktar sig mot lärare, studie- och yrkesvägledare och pedagogisk personal. Tanken är att det ska vara enkelt och smidigt att hitta lämpliga material som stödjer kollegiet i att utveckla ett normkritiskt förhållningssätt.

Kartläggning av utvecklingsområden: BRUK

- BRUK: Avsnitt 2, Normer, värden och inflytande (Självskattning i arbetsgrupp)
- BRUK: Avsnitt 4, Övergång, samverkan, omvärld. (Självskattning i arbetsgrupp)
- Länkar: <https://siriskolverket.se/bruk/BRUKSanvisning.pdf> samt <http://siriskolverket.se/siris/f?p=BRUK:1:0>

Fortbildningsmoduler kring jämställdhet och normer: Riktat mot pedagogisk personal inom skolan

- Skolverket: Jämställdhet och värdegrund <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/vardegrund/arbete-med-skolans-vardegrund>
- Skolverket: Lärportalen. Välj modul främja likabehandling (där kapitel 5–7 handlar om normer, normer i min verksamhet samt bemötande och förväntningar). <https://larportalen.skolverket.se/#/moduler/3-skolansvardegrund/alla/alla>

STÖDMATERIAL

Skolverket: BRUK

BRUK är ett verktyg för självskattning för läroplansstyrd verksamhet framtaget av Skolverket. Tanken är att verktyget ska stödja kartläggning av den egna verksamheten och bidra till det systematiska kvalitetsarbetet.

Länk: <http://siris.skolverket.se/siris/f?p=BRUK:1:0> (2018-06-25)

Länk till presentation: <https://www.skolverket.se/download/18.5c220076161d2aa09b9366/1519804896794/presentation-av-BRUK.pdf> (2018-06-25)

Skolverket: Jämställdhet

Arbetet med skolutveckling innefattar jämställdhet. Skolverket kopplar samman detta med förskolans och skolans värdegrund och demokratiuppdrag men menar att det också krävs för att lyckas med kunskapsuppdraget.

Länk: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/vardegrund/arbeta-med-skolans-vardegrund> (2018-06-25)

Skolverket: Värdegrundsarbete

Värdegrundsarbetet inom skolan innefattar även jämställdhetsarbete och är en del av skolans uppdrag.

Länk: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/vardegrund/arbeta-med-skolans-vardegrund> (2018-08-30)

Skolverkets lärportal: Främja likabehandling

En modul skapad av Skolverket för arbetet med att främja likabehandling inom skolan i enlighet med styrdokumentet. Modulen innefattar ett kapitel om normer (kap 5)

<https://larportalen.skolverket.se/#/moduler/3-skolansvardegrund/alla/alla> (2018-06-25)

Skolverket: Uppdaterad läroplan för grundskolan

Den första juli 2018 träder förändringar i kraft för läroplanen i grundskolan. Detta gäller bl.a. för skrivelsen gällande jämställdhet som uppdateras.

Länk: <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/aktuella-regeländringar/laroplansandring-2018-07-01-grundskola-grundsarskola-specialskola-sameskola> (2018-08-30)

Skolverket: Studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar

En exempelsamling från 44 skolor gällande hur man kan utveckla studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar.

Länk: https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5dfee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3816.pdf?k=3816 (2018-06-25)

Skolverket: Studie- och yrkesvägledning i undervisningen

Stödmaterial framtaget för att stärka studie- och yrkesvägledningen i skolan.

Länk: https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/om-oss/publikationer-och-nyhetsbrev/sok-publikationer/svid12_5dfee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3798.pdf?k=3798 (2018-06-25)

Forum för levande historia: BRYT!

BRYT! är ett metodmaterial framtaget av Forum för levande historia. Erbjuder ett metodmaterial med konkreta övningar och diskussionsunderlag med fokus på normer kring kön, sexualitet och etnicitet.

Länk: <https://www.levandehistoria.se/material/bryt> (2018-06-25)

SPSM: Date Lärmaterial

Ett metodmaterial indelat från förskola till gymnasiet. Materialet riktar sig mot undervisning med färdiga uppgifter/material för att tillgängliggöra lärmiljön.

Tillgänglighet och normkritik som pedagogiska verktyg.

Länk: <https://www.spsm.se/date-larmaterial/> (2018-06-25)

Skolverket. Tala om arbetslivet

Ett genusmedvetet och normkritiskt metodmaterial för hela skolan. Författare Wikstrand och Lindberg.

Länk: https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5d-fee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3588.pdf?k=3588 (2018-06-25)

SKL: Olika är normen

Ett inspirationsmaterial som beskriver hur kommuner och skolor kan arbeta för att utveckla inkluderande lärmiljöer.

Länk: <https://webbutik.skl.se/sv/artiklar/olika-ar-normen.html> (2018-06-25)

ESF Jämt: GÖR!

Metoder för jämställdhetsintegrering. Framtaget av Europeiska Socialfonden samt landsting inom länsstyrelserna. Riktat sig mot utveckling av jämställdhet i ett organisatoriskt perspektiv.

Länk: <http://www.jamstall.nu/wp-content/uploads/2014/02/GOR-samlade-metoder-for-jamstalldhetsintegrering.pdf> (2018-06-25)

UR Skola: I normens öga

Genusforskaren Berit Larsson föreläser och om normer och normkritik. Inspelat 2014 av UR Samtiden.

Länk: <https://urkola.se/Produkter/186458-UR-Samtiden-Jamstalldhet-2-0-I-normens-oga> (2018-06-25)

UR Skola: Få syn på normerna

En serie om normer och hur man kan arbeta med att synliggöra dessa. Består av flera olika kortare program som riktar sig mot elever men även mot skola.

<https://urkola.se/Produkter/199919-Fa-syn-pa-normerna/Om-serien> (2018-06-25)

Jämställdhetsmyndigheten: Jämställ.nu

Hemsidan jamstall.nu är en nationell resurs för arbetet med jämställdhet. Den drivs av bland andra Jämställdhetsmyndigheten och Nationella sekretariatet för genusforskning. Sidan är en bra bas för den som vill läsa mer om jämställdhet, icke-diskriminering samt intersektionalitet.

Länk: <http://www.jamstall.nu/> (2018-06-25)

TOJ: Jämställdhetskarta.se

Jämställdhetskarta sammanställer könsbaserad statistik och presenterar den.

Målet är att statistiken ska vara lättillgänglig och att ge en mer komplett bild av jämställdhet på lokal nivå. På den lokala sidan för Västra Götaland kan man välja att filtrera på kommun eller region. Under fliken jämställdhetsmål och sedan jämställdhetsmål nummer 3 samlas statistik för området som berör utbildning.

Länk: http://www.karta.jamstalldhetskarta.se/v3/?action=lan&lan_id=14&kom=V%C3%A4stra%20G%C3%B6taland®typ=hel (2018-06-25)

GR: Syvonline

Syvonline är en informations- och resursplattform för alla som arbetar med studie- och yrkesvägledning. Syvonline's huvudfunktioner är omvärldsbevakning och spridning av metoder genom metodbanken men består även av en länksamling och stödmaterial.

Länk: <https://syvonline.se>

Projekt inom GR:

Samsyvv , Syvonline, Jämställdhet gör skillnad

Stöd för kartläggning:

Studie- och yrkesvägledare

NORMKRITISK VÄGLEDNING: STUDIE- OCH YRKESVÄGLEDARE

En viktig del i arbetet med att bryta mönster är att granska de föreställningar och normer som upprätthålls kring val av studier och yrke. Det handlar om att med normkritik som metod arbeta både analytiskt och praktiskt för att synliggöra mönster, maktordning och öka kunskapen om kunskapsproduktionen av normer.

Arbetet innefattar även att utveckla en förståelse för hur ungdomar väljer studier och yrken samt vilken påverkan vägledarens egen förförståelse kan ha i samtalen.

Arbetet kan utvecklas genom att använda Skolverkets självskattningsmaterial BRUK för att kartlägga den egna praktiken. Även de material som behandlar fortbildning och kunskap kring normer, jämställdhet, värdegrund och studie- och yrkesvägledning kan vara ett stöd. Utöver detta finns också forskning och litteratur som både exemplifierar samt kan utgöra stöd och inspiration för vägledaren i arbetet med egna normer och erfarenheter.

Självskattning av utvecklingsområden: BRUK

- BRUK: Avsnitt 2, Normer, värden och inflytande (Självskattning i arbetsgrupp)
- BRUK: Avsnitt 4, Övergång, samverkan, omvärld. (Självskattning i arbetsgrupp)
Länkar: <https://sir.is.skolverket.se/bruk/BRUKSanvisning.pdf>
samt <http://sir.is.skolverket.se/siris/f?p=BRUK:1:0>

Moduler från Skolverket kring jämställdhet, normer och värdegrund

- Skolverket: Lärportalen. Välj modul främja likabehandling (där kapitel 5–7 handlar om normer, normer i min verksamhet samt bemötande och förväntningar).
<https://larportalen.skolverket.se/#/moduler/3-skolansvardegrund/alla/alla>

Metodmaterial och artiklar kring normer, vägledning samt yrken:

- **Länsstyrelsen Norrbotten.** Gå din egen väg! Ett metodmaterial riktat mot ungdomar som ska välja utbildning. Består av samtalskort såväl som filmer och metodmaterial och artiklar
- **Yrkesval och det personliga intressets betydelse.** Hedenus, A. och Wikstrand, F. (2015).
- **Tala om arbetslivet – ett genusmedvetet och normkritiskt material för hela skolan.** Lindberg, M. och Wikstrand, F. (2016).
- **Vägar till förståelse:** andraspråkstalare i samtal med en studie- och yrkesvägledare. Sheiki (2013).
- **Gör genuskunskaper skillnad?** Berggren, C. och Keynemo, M. (2015).
- **Att få tillgång till ett val.** Linde, J. (2015).
- **The role of ability belief and agentic vs. communal career goals in adolescents' first educational choice. What explains the degree of gender-balance?** Tellhed, U, Bäckström, M. och Björklund F. (2017).

STÖDMATERIAL

Skolverket: BRUK

BRUK är ett verktyg för självskattning för läroplansstyrd verksamhet framtaget av Skolverket. Tanken är att verktyget ska stödja kartläggning av den egna verksamheten och bidra till det systematiska kvalitetsarbetet.

Länkar: <https://siris.skolverket.se/bruk/BRUKSanvisning.pdf>
samt <http://siris.skolverket.se/siris/f?p=BRUK:1:0> (2018-06-25)

Skolverkets lärportal: Främja likabehandling

En modul skapad av Skolverket för arbetet med att främja likabehandling inom skolan i enlighet med styrdokumentet. Modulen innefattar ett kapitel om normer (kap 5-7)

Länk: <https://larportalen.skolverket.se/#/moduler/3-skolansvardegrund/alla/alla> (2018-06-25)

Skolverket: Studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar

En exempelsamling från 44 skolor gällande hur man kan utveckla studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar.

Länk: https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5d-fee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3816.pdf?k=3816 (2018-06-25)

Skolverket: Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolor och skillnad mellan skolor

En kvantitativ studie över tid som belyser familjebakgrundens betydelse för skolresultat samt val av skola.

Länk:

https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5d-fee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3927.pdf?k=3927 (2018-06-25)

Skolverket: Tala om arbetslivet

Ett metodmaterial som syftar till att ge redskap i arbetet med normer, yrken och val av utbildning. Materialet syftar till att utmana både sina egna och andras normer och föreställningar om olika yrken.

Länk: https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5d-fee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3588.pdf?k=3588 (2018-06-25)

Länsstyrelsen Norrbotten: Gå din egen väg!

Ett metodmaterial riktat mot ungdomar som ska välja utbildning. Syftet är att genom information stödja elever att upptäcka normer och föreställningar kring vad män och kvinnor ska arbeta med. Genom medvetenhet om dessa normer kan det vara enklare att bryta mönster och stereotypa normer.

Länk: <http://www.xn--gdinegenvg-y5ad.se/wp-content/uploads/2016/04/Ga-din-egen-vag.pdf> (2018-06-25)

Länsstyrelsen Norrbotten: *Gå din egen väg! (Verktygslåda med samtalskort)*

Ett komplement till metodmaterialet som består av en verktygslåda med samtalskort. Dessa är tänkta att utgöra ett stöd i vägledningssamtalen.

Länk: http://www.xn--gdinegenvg-y5ad.se/wp-content/uploads/2016/03/Gadinegenvag_kort_200x130mm_hires.pdf (2018-06-25)

Yrkeskort: *(KIWI-Cards)*

Könsneutrala yrkeskort att använda i samtal med elever. Produceras av Tertiary Education Commission, New Zealand Government.

Länk: <https://www.careers.govt.nz/resources/tools-and-activities/kiwi-cards/> (2018-06-25)

UR Skola: *Varför styr kön och klass fortfarande?*

Frida Wikstrand forskar inom arbetsvetenskap och föreläser i Utbildningsradions (UR) program om sin undersökning kring huruvida yrkesval baseras på rationella beslut eller om det finns andra förklaringar. Detta kopplas till skollagens styrdokument som förtydligar att elevers val av utbildning och studier inte ska begränsas av faktorer som kön, social eller kulturell bakgrund.

Länk: <https://urskola.se/Produkter/193749-UR-Samtiden-Malmoforskare-forelaser-2015-Varfor-styr-kon-och-klass-fortfarande#Se-program> (2018-06-25)

UR Skola: *I normens öga*

Genusforskaren Berit Larsson föreläser och om normer och normkritik. Inspelat 2014 av UR Samtiden.

Länk: <https://urskola.se/Produkter/186458-UR-Samtiden-Jamstalldhet-2-0-I-normens-oga> (2018-06-25)

UR Skola: *Få syn på normerna*

En serie om normer och hur man kan arbeta med att synliggöra dessa. Består av flera olika kortare program som riktar sig mot elever men även mot skola.

Länk: <https://urskola.se/Produkter/199919-Fa-syn-pa-normerna/Om-serien> (2018-06-25)

GR: *Syvonline*

Syvonline är en informations- och resursplattform för alla som arbetar med studie- och yrkesvägledning. Syvonline's huvudfunktioner är omvärldsbevakning och spridning av metoder genom metodbanken men består även av en länksamling och stödmaterial.

Länk: <https://syvonline.se> (2018-06-25)

Jämställdhetsmyndigheten: *Jämställ.nu*

Hemsidan jamstall.nu är en nationell resurs för arbetet med jämställdhet. Den drivs av bland andra Jämställdhetsmyndigheten och Nationella sekretariatet för genusforskning. Sidan är en bra bas för den dem som vill läsa mer om jämställdhet, icke-diskriminering samt intersektionalitet.

Länk: <http://www.jamstall.nu/> (2018-06-25)

TOJ: Jämställdhetskartan.se

Jämställdhetskartan sammanställer könsbaserad statistik och presenterar den. Målet är att statistiken ska vara lättillgänglig och att ge en mer komplett bild av jämställdhet på lokal nivå. På den lokala sidan för Västra Götaland kan man välja att filtrera på kommun eller region. Under fliken jämställdhetsmål och sedan jämställdhetsmål nummer 3 samlas statistik för området som berör utbildning.

Länk: http://www.karta.jamstalldhetskarta.se/v3/?action=lan&lan_id=14&kom=V%C3%A4stra%20G%C3%B6taland®typ=hel (2018-06-25)

ARTIKLAR OCH UPPSATSER

Berggren, C. & Keynemo, M. (2015). Gör genuskunskaper skillnad? Examensarbete Malmö Högskola, Lärarutbildningen.

Hedenus, A. och Wikstrand, F. (2015). Yrkesval och det personliga intressets betydelse. Arbetsmarknad och arbetsliv, årg 21 nr 1.

Linde, J (2015). Få tillgång till ett val. En studie om hur elever på introduktionsprogram resonerar kring sin framtid. Stockholms Universitet: Stockholm.

Sheikhi, K. (2013). Vägar till förståelse: andraspråkstalare i samtal med en studie- och yrkesvägledare. Göteborg: Göteborgs universitet.

Tellhed, U., Bäckström M., och Björklund, F. (2018). The role of ability belief and agentic vs. communal career goals in adolescents' first educational choice. What explains the degree of gender-balance? Journal of Vocational Behaviour. s, 1-13. Volume 104, Feb 2018.

PROJEKT INOM GR

Samsyvä, Syvonline, Jämställdhet gör skillnad

LITTERATURLISTA

- Berggren, C. & Keynemo, M. (2015). *Gör genuskunskaper skillnad?* Examensarbete Malmö Högskola, Lärarutbildningen
- Christensen, G. & Sorgaard Larsen, M. (2011). *Kunskap om vägledning*. Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning
- Elever som lämnar skolan i förtid – lärdomar från forskningen för beslutsfattare* (Dale 2011, i översättning av Liljeström, 2014). (Elektronisk resurs)
Tillgänglig: http://pluginnovation.se/sites/default/files/pdf/sammanfattning_04.pdf (2018-06-21)
- Gjerde, S (2004). *Coaching. Vad-varför-hur*. Lund: Studentlitteratur
- Hammarén, N., Johansson, T (2009). *Identitet*. Liber
- Hedenus, A. och Wikstrand, F. (2015). *Yrkesval och det personliga intressets betydelse*. Arbetsmarknad och arbetsliv, årg 21 nr 1.
- Hedenus, A., Ulfsdotter Eriksson Y., Wikstrand, F. och Backman, C. (2015). *Yrkesbeskrivningar för vägledning – en fråga om individens fria val eller arbetskraftens selektering?* Göteborgs studies in sociology. Göteborg: Department of Sociology, University of Gothenburg.
- Jämställdhetsmyndigheten. *Jämställ.nu*. Intersektionalitet. (Elektronisk resurs).
Tillgänglig: <http://www.jamstall.nu/fakta/intersektionalitet/> (2018-06-19)
- Jämställdhetsmyndigheten. *Jämställ.nu*. Normkritik. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <http://www.jamstall.nu/wp-content/uploads/2014/01/Normkritik-pdf.pdf> (Hämtat 2018-06-15)
- Lindberg, M. & Wikstrand, F. (2016). *Tala om arbetslivet – ett genusmedvetet och normkritiskt material för hela skolan*. Stockholm: Skolverket, Malmö: Malmö Högskola
- Linde, J (2015). *Få tillgång till ett val. En studie om hur elever på introduktionsprogram resonerar kring sin framtid*. Stockholms Universitet: Stockholm. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:875222/FULLTEXT01.pdf> (2018-06-25)
- Lindh, G (1997). *Samtalet i studie-och yrkesvägledningsprocessen*. Stockholm: Studies in educational sciences
- Lundah, L (red) (2010). *Att bana väg mot framtiden: Karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Lovén, A (red) (2015). *Karriärvägledning. En forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur.
- Myndigheten för Yrkehögskola: *Statistisk årsrapport 2018*. (Elektronisk resurs).
Tillgänglig: https://www.myh.se/Documents/Publikationer/Rapporter/2018/Statistisk_arsrapport2018.pdf (2018-)

Regeringskansliet. *Jämställdhetspolitikens mål*. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/artiklar/2017/01/mer-om-jamstalldhetspolitikens-mal/> (2018-05-29)

Regeringskansliet. Dir. 2008:75: *Delegation för jämställdhet i skolan*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/49b717/contentassets/5341cae68ac743829aa-8f1aab970ea6b/delegation-for-jamstalldhet-i-skolan-dir.-200875> (2018-06-25)

SCB. *Om kvinnor och män i Västra Götalands län - en statistikbok*. Rapportnr:2016:47. Tillgänglig: <http://jamda.ub.gu.se/bitstream/1/1010/1/2016-47.pdf> (2018-06-21)

SCB (2018). *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2018*. Tillgänglig: https://www.scb.se/contentassets/528dd6d093b64a38895735f333a89a8a/le0201_2017b18_br_x10br1801.pdf (2018-06-29)

SCB: *Temarapport: Hur gick det för eleverna som var obehöriga till gymnasieskolan?* (Elektronisk resurs). Tillgänglig: https://www.scb.se/contentassets/6ff64321080743098e42407073d31d14/uf0549_2018a01_br_a40br1803.pdf (2018-)

Sheikhi, K. (2013). *Vägar till förståelse: andraspråkstalare i samtal med en studie- och yrkesvägledare*. Göteborg: Göteborgs universitet

SFS 2008:567. *Diskrimineringslagen*. Stockholm. Kulturdepartementet

Skolinspektionen. *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan*. Rapportnr 2013:5. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2013/syv/syv-grundskolan-rapport.pdf> (2018-06-25)

Statens Skolverks Författningssamling (SKOLFS): *Ändringsförfattning 2018:8*. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <https://skolfs-service.skolverket.se/api/v1/download/andringsforfattning/2018:8> (2018-06-21)

Skolverket. *Regler och ansvar*. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/regelverk/laroplaner-1.147973> (2018-06-15)

Skolverket (2017). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr11-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet> (2018-08-30)

Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5dfee44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf2705.pdf?k=2705 (2018-06-25)

Skolverket. *Grundskolan- Förändring i läroplanen från 1 juli*. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <https://skolfs-service.skolverket.se/api/v1/download/andringsforfattning/2018:8> (2018-08-30)

Skolverket. *Allmänna råd med kommentarer (2013) Arbete med studie – och yrkesvägledning*. Tillgänglig: https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5dfce44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3143.pdf?k=3143 (2018-06-25)

Skolverket. *Beskrivande data 2017*

Årlig rapport som ger en aktuell och övergripande bild av svensk skola. (Tidigare mening var felastavad) Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3953> (2018-08-30)

SOU 2006:40 *Utbildningens dilemma – Demokratiska ideal och andrafierande praxis*. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/49bb01/contentassets/38b1c68cac07410db29c65910627d9e6/utbildningens-dilemma---demokratiska-ideal-och-andrafierande-praxis-sou-200640> (2018-08-30)

SOU 2014: 6. *Män och jämställdhet*. (Elektronisk resurs). Stockholm 2014.

Tillgänglig: <https://www.regeingen.se/49b70d/contentassets/6e2024c-9c99948bfa052224089272c0e/man-och-jamstalldhet-fran-missiv-till-bilaga-8-sou-20146> (2018-08-30)

SOU 2014:81. *Yrke, karriär och lön – kvinnors och mäns olika villkor på den svenska arbetsmarknaden*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2014/12/sou-201481/> (2018-08-30)

SOU 2015:86. *Mål och myndighet. En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken*.

(Elektronisk resurs). Stockholm 2015. Tillgänglig: https://www.regeringen.se/4a80d3/contentassets/fd7240295cab45df8130384abdb600fa/mal-och-myndighet---en-effektiv-styrning-av-jamstalldhetspolitiken-sou-2015_86.pdf (2018-06-21)

Tellhed, U., Bäckström M., och Björklund, F. (2018). *The role of ability belief and agentic vs. communal career goals in adolescents' firts educationl choice. What explains the degree of gender-balance?* Journal of Vocational Behaviour. s, 1-13. Volume 104, Feb 2018. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000187911730115X> (2018-06-25)

SFS 2008:567. Diskrimineringslagen. Stockholm. Kulturdepartementet

Sveriges vägledarförening. *Etisk deklaration 2017*. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <http://www.vagledarforeningen.se/wp-content/uploads/2016/12/SVF-Etisk-deklaration-2017.pdf> (2018-08-30)

Universitets- och högskolerådet (2016). *Kan excellens uppnås i homogena studentgrupper*. (Elektronisk resurs). Tillgänglig: <https://www.uhr.se/globalassets/uhr/se/publikationer/2016/uhr-kan-excellens-uppnas-i-homgena-studentgrupper.pdf> (2018-06-25)